

Küresel Güvenlik Girişimi'nin Orta Asya'da Çin-Rusya İlişkilerine Etkisi

Ümit ALPEREN¹

Öz

Çin Devlet Başkanı Xi Jinping'in 2022'de ilan ettiği 'Küresel Güvenlik Girişimi' (KGG), Pekin'in bölgesel ve küresel güvenliğe yaklaşımında önemli bir sistematik değişime işaret etmektedir. Küresel düzeyde artan Çin-ABD rekabeti, Rusya'nın Ukrayna'yı işgali, Orta Asya'da ortaya çıkan güvenlik boşluğu gibi gelişmeler Pekin'in küresel ve bölgesel güvenlik yaklaşımını etkilemektedir. Bu gelişmeler karşısında Çin ulusal çıkarlarını korumak için küresel ve bölgesel güvenlik yönetiminde aktif rol oynamaya çalışmaktadır. Bu çalışma, Çinli karar alıcıların KGG bağlamında neden Orta Asya'da daha etkin bir güvenlik rolü oynamak istedikleri ve bu durumun bölgede Çin-Rusya ilişkilerine muhtemel etkilerini incelemektedir. Bu makale, Rusya'nın Batıyla yaşadığı sorunlar nedeniyle Çin'in Orta Asya güvenliğinde oynamak istediği etkin role sessiz bir rıza gösterse de orta ve uzun vadede iki aktör arasında sorunlara yol açabileceği savunulmaktadır. Bu çerçevede, Çin'in Orta Asya'da potansiyel gelişmiş güvenlik rolüne bütüncül ve detaylı bir bakış açısı geliştirilmesi hedeflenmektedir. Böylece Çin'in Orta Asya'da oynamak istediği güvenlik rolünün de muhtemel sınırları belirlenmeye ve Rusya'yla bölgedeki ilişkilerine nasıl yansyacağı analiz edilmeye çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Küresel Güvenlik Girişimi, Çin, Orta Asya, Rusya

An Analysis of the Impact of the Global Security Initiative on China-Russia Relations in Central Asia

Abstract

The announcement of the 'Global Security Initiative' (GSI) by Chinese President Xi Jinping in 2022 signifies a paradigm shift in Beijing's strategy towards regional and international security. Beijing's strategy for both regional and global security is being impacted by factors like escalated Sino-U.S. rivalry in the global sphere, Russia's invasion of Ukraine, and the expanding security gap in Central Asia. This paper examines at the KGG, the reasons for Chinese authorities' desire to be more engaged in Central Asian security, and the potential effects on China-Russia relations in the region. Moreover, this study argues that even if Russia gives silent consent to the active role China wants to play in Central Asian security due to its problems with the West, it may cause problems between the two actors in the medium and long term. This framework, it is aimed to develop a holistic and detailed perspective on China's potential enhanced security role in Central Asia. Thus, the possible limits of the security role China seeks to play in Central Asia and the implications for its relations with Russia in the region are analyzed.

Key Words: Global Security Initiative, China, Central Asia, Russia

Atıf İçin / Please Cite As:

Alperen, Ü. (2025). Küresel güvenlik girişimi'nin Orta Asya'da Çin-Rusya ilişkilerine etkisi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 14 (1), 422-437. doi:10.33206/mjss.1570294

Geliş Tarihi / Received Date: 19.10.2024

Kabul Tarihi / Accepted Date: 11.11.2024

¹ Dr. Öğretim Üyesi - Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, umitalperen@sdu.edu.tr,

 ORCID: 0000-0002-4309-5180

Giriş

Son yıllarda uluslararası güç dengelerindeki hızlı değişimler Çin'in küresel ve bölgesel güvenliğe yaklaşımını etkilemektedir. Bu çerçevede, Çin Devlet Başkanı Xi Jinping'in Nisan 2022'de gerçekleştirilen Boao Forum'da önerdiği ve ardından Şubat 2023'te Çin Dışişleri Bakanlığı'nın yayınladığı belgede yer alan Küresel Güvenlik Girişimi (KGG), Pekin'in bölgesel ve küresel güvenliğe yaklaşımında kapsamlı, sistematik bir değişime işaret etmektedir. Çin resmi perspektifinden bakıldığında, KGG temelde altı sütun üzerine inşa edilmektedir. İlk olarak ortak, kapsamlı, işbirlikçi ve sürdürülebilir güvenlik; ikincisi tüm ülkelerin egemenliğine ve toprak bütünlüğüne saygı; üçüncüsü Birleşmiş Milletler (BM) Şartı'nın amaç ve ilkelerine uymak; dördüncüsü tüm ülkelerin güvenlik kaygılarını ciddiye almak; beşincisi ülkeler arasındaki anlaşmazlıkları diyalog yoluyla barışçıl bir şekilde çözmek ve altıncısı hem geleneksel hem de geleneksel olmayan alanlarda güvenliğin sağlanmasıdır (Zhonghua Renmin Gongheguo, 2023). Her ne kadar Çin'in bu yeni girişimini, güvenlik politikalarının normatif unsurlarının KGG altında formüle edilmiş şekilde Pekin'in ulusal, bölgesel ve küresel düzeyde güvenlik politikalarında daha sistematik bir yaklaşım geliştirme çabası olarak görmek mümkündür.

Genel olarak bakıldığında, KGG'nin sahada nasıl şekilleneceği konusunda devam eden belirsizliğini göz ardı etmeden, bu girişimin amaçları ve nedenleri konusunda bazı çıkarımlar da yapmak mümkündür. İlk olarak dikkati çeken hususun ABD'nin öncülüğünde 2016 yılından itibaren şekillenen, Çin'in Hint-Pasifik'teki genişlemesini sınırlandırmaya amaçlayan Hint-Pasifik Stratejisini önlemeye yönelik bir çaba olduğu belirtilebilir. Bu strateji çerçevesinde Çin, ABD'yle kendisine karşı ortaklık yapan bölgesel aktörleri caydırmayı ve kendisinin KGG çerçevesinde önerdiği küresel güvenlik yönetim normlarının desteklenmesini hedeflemektedir. İkinci olarak, Çin-ABD ticaret savaşları, iki ülke arasında artan jeo-politik, jeo-ekonomik gerilimler, Rusya'nın Ukrayna'yı işgaliyle birlikte Batı'nın Moskova'ya yönelik kapsamlı ekonomik yaptırımları Pekin'in endişelerini artırmaktadır. Bu kapsamda, KGG Çin'in muhtemel riskleri azaltma, dayanıklılığını arttırmak amacıyla dış ekonomik ilişkilerini daha fazla güvenleştirmesinin bir yansıması olarak görülebilir. Üçüncü olarak, Çin'in 1970'lerin sonundan günümüze kadar izlediği ekonomik-temelli dış politikanın somut ve resmi olarak kapsamlı ilk dönüşümü olarak görülebilir. Bundan sonraki süreçte Çin'in muhtemelen özellikle doğrudan kendi çıkar alanlarını etkileyebilecek sorunlu alanlarda daha fazla güvenlik ve askeri diplomasi yürütmesi beklenebilir. Son olarak, Çin'in KGG konusunda özellikle gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkeleri hedeflemekte, bu devletlerin desteğini almayı amaçladığı belirtilebilir.

Çin, Soğuk Savaş dönemindeki uluslararası bloklaşmanın sembol güvenlik örgütlenmeleri olan NATO ve Varşova Paktı gibi yapılanmaların devletlerin ulusal çıkarlarına hizmet etmediğini düşünmektedir (Xi Jinping Waijiaosixiang, 2024). Bu minvalde Çin, KGG'yle önerdiği yeni uluslararası güvenlik mimarisi ile Küresel Güney'e rakiplerinin tarafını seçmemesi yönünde çaba sarf etmekte ve böylece kendi karşısında güçlü bir blokun oluşmasına engel olmaya çalışmaktadır. Böylece Çin ABD öncülüğündeki kendine karşı oluşabilecek ittifak sistemine alternatif kapsayıcı bir yol ve söylem sunarak ulusal çıkarlarını düşük maliyetle korumayı hedeflemektedir. Netice itibarıyla Çin, KGG'yi küresel düzeyde kendisine karşı genişleyen ABD hegemonyasındaki uluslararası güvenlik düzenine yumuşak bir alternatif olarak sunmakta ve böylece Birleşmiş Milletler (BM) aracılığıyla küresel güvenlik diplomasisindeki faaliyetlerini markalaştırmaya çalışmaktadır. Ayrıca Çin, terörle mücadele, polis, siber güvenlik iş birliklerini ve ikili-bölgesel güvenlik faaliyetlerini de KGG bağlamında tanımlamaya başlamıştır.

KGG politikası ortak olarak görülen gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerle -diğer bir ifadeyle küresel güney ile- bir çatı altında daha sıkı güvenlik ilişkisi geliştirmeyi hedeflemektedir. Kısacası KGG'yle Çin, ulusal düzeydeki iç güvenlik modelini ve küresel düzeyde alternatif bir güvenlik yönetim mimarisini teşvik etmeye çalışmaktadır. Koalisyon inşa etme stratejisi çerçevesinde Çin için mevcut aşamada öncelikli olan güvenlik angajmanıdır. Bu nedenle yakın zamanda KGG'nin somutlaşması beklenmemelidir. Bu bağlamda KGG'nin öncelikli hedef ülkelerinin Çin'in yakın çevre bölgeleri olduğunu belirtmek mümkündür. Dolayısıyla KGG yeni bir blok önerisinden daha çok üçüncü bir yol olarak görülebilir.

Yukarıda bahsedilen bağlamda, Çin'in Kuşak-Yol Girişimi (KYG) kapsamındaki ekonomik temelli Orta Asya politikasını KGG'yle ekonomi ve güvenlik politikalarına dönüştürmeye çalıştığı görülmektedir. Çin'in son yıllarda Orta Asya'yla artan güvenlik ilişkilerine ek olarak KGG'nin eklenmesi bazı soruları da akıllara getirmektedir. Örneğin KYG'yi güvence altına almak için bölgede uygulanan güvenlik politikaları Orta Asya'daki güvenlik dengelerini etkileyebilir mi? Rusya'nın Ukrayna'yı işgaliyle Pekin-Moskova arasındaki asimetrikleşen güç farkı Orta Asya'da iki ülke arasında bir ayrışmaya yol açabilir mi? Bilindiği

üzere Orta Asya Sovyetlerin dağılması sonrasında da Rusya'nın geleneksel güvenlik nüfuz alanı olarak görülmektedir. Bu çalışmada, yukarıda bahsedilen çerçevede Çin'in Orta Asya'ya yönelik güvenlik politikası bağlamında KGG'nin odaklandığı alanların ve konuların incelenmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca bu girişimin Çin-Rusya ilişkilerini Orta Asya'da nasıl etkileyebileceği tartışılmaktadır. Böylece Çin'in Orta Asya'da oynamak istediği güvenlik rolünün de muhtemel sınırları belirlenmeye ve Rusya'yla bölgedeki ilişkilerine nasıl yansıtacağı analiz edilmeye çalışılmaktadır.

Bu makale, nitel araştırma yöntemiyle İngilizce ve Çince birincil ve ikincil kaynaklara dayanmaktadır. Ayrıca, çalışma Çin'in değişen küresel ve bölgesel güvenlik algısı merkeze alınarak tek bir faktöre ve uluslararası ilişkiler teorisine bağlı kalınmadan ulusal, bölgesel ve küresel değişimler bağlamında karşılaştırmalı ve bütüncül olarak Pekin'in Orta Asya'da artan güvenlik rolünün Moskova'yla ilişkilerine nasıl etki edeceğine odaklanmaktadır. KGG'nin yeni olması nedeniyle hem Türkçe'de hem de Çince dışındaki diğer dillerde literatür, özellikle Orta Asya bağlamında, henüz tam olarak oluşmamıştır. Bu çalışma bu yönüyle güvenlik bağlamında Çin, Orta Asya, Rusya üçlü ilişkilerine bir katkı verme gayretindedir. Bu çerçevede makale üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Orta Asya güvenlik mimarisindeki değişim ele alınmakta, böylece Çin'in bölgede neden daha fazla güvenlik rolü oynamak istediği ortaya çıkarılmaya çalışılmaktadır. İkinci bölümde, Çin'in son 10 yıllık dönemde Orta Asya güvenliğinde yönelik isteği ve iradesi incelenmektedir. Buna ek olarak da Çin'in Orta Asya coğrafyasında güvenlik rolü oynamak istemesindeki nedenler, unsurlar ve kapasitesi tartışılmaktadır. Son olarak da Çin'in Orta Asya'da artan güvenlik rolünün Rusya'yla ilişkilerini nasıl etkileyeceği analiz edilmeye çalışılmaktadır.

Orta Asya Güvenlik Mimarisinde Değişimler

Orta Asya güvenlik mimarisi açısından son 100 yıl içerisinde en önemli dönüm noktalarından birisi şüphesiz 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılması olmuştur. Sovyetlerin dağılmasıyla Orta Asya'da Türkmenistan, Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan bağımsızlıklarını kazanmışlardır. Orta Asya'nın bağımsızlığını kazanan beş ülkesi ulusal güvenlik çerçevelerini oluşturma zorluğuyla karşı karşıya kalmışlardır (Laurelle ve Peyrouse, 2013, s. 17). Soğuk Savaş sonrasında Orta Asya'da ortaya çıkan güç boşluğunda, yeni bağımsız devletler bölgesel istikrarsızlıkla, bölgesel sınır anlaşmazlıklarıyla, etnik çatışmalar, su rezervlerinin paylaşımı, enerji kaynaklarının kontrolü ve iç yapısal sorunlarla karşı karşıya kalmışlardır. Örneğin, Tacikistan'ın bağımsızlığından bir yıl sonra 1992'de patlak veren ve 1997'de sona eren iç savaş, Orta Asya'daki siyasal, bölgesel, etnik kırılma göstermesi açısından önemlidir. Tacikistan iç savaşı, Orta Asya'nın diğer ülkelerinde de benzer bir çatışma potansiyeline dair endişeleri arttırmıştır (Matveeva, 2009, s. 34).

Aynı zamanda bağımsızlığın ilk yıllarında Orta Asya ülkelerindeki geçiş sürecinde yaşanan ekonomik sorunlar, yöneticilerin demokratik olmayan davranışları, istikrarsızlıklar, Afganistan merkezli yaşanan karışıklıklar radikal dini akımların ve terör örgütlerinin ortaya çıkmasını kolaylaştırmıştır. Bu gelişmeler bölge ülkelerini ciddi bir güvenlik endişesiyle karşı karşıya bırakmıştır. Ayrıca, 1990'larda Orta Asya ülkelerinin sahip olduğu zengin petrol ve doğalgaz rezervleri, bölgenin jeo-stratejik konumu bölgeye komşu Rusya, Çin ve İran'ın yanı sıra ABD gibi ülkelerin çeşitli araçlarla nüfuz mücadelesi alanı haline gelmesine neden olmuştur. Rusya bölgede Sovyet geçmişi nedeniyle kültürel bir avantaja sahipken, Çin ekonomik açıdan boşluğu doldurmaya çalışmıştır. ABD ve Avrupa ülkeleri demokrasi, Batılı yaşam gibi öğelerle bölgede etkin olmayı hedeflemişlerdir. İran ve Türkiye gibi ülkeler de dilsel, kültürel yakınlık, tarihsel geçmiş gibi unsurlarla bölgenin şekillenmesinde rol oynamaya çalışmışlardır (Laurelle ve Peyrouse, 2013, ss. 24-25).

Rusya 1990'ların ortalarından itibaren yeniden Orta Asya'daki siyasi, ekonomik, askeri ağırlığını arttırmaya başlamış ve yeniden bölgenin başat aktörlerinden birisi olarak ortaya çıkmıştır. Çin ve Rusya'nın öncülüğünde Kırgızistan, Tacikistan ve Kazakistan'ın katılımıyla 1996 yılında karşılıklı ilişkilerin geliştirilmesi, bölgesel barış, sınır sorunlarının çözümü, geleneksel olmayan tehditlere karşı koymak, güvenlik ve istikrarın korunması amacıyla, 2001 yılında Özbekistan'ın üye olmasıyla, Şanghay İşbirliği Örgütü'ne dönüşecek olan Şangay Beşlisi oluşturulmuştur (Albert, 2015). Şanghay Beşlisi'nin oluşturulmasının en önemli nedenlerinden birisinin de Orta Asya'ya ABD önderliğindeki Batı'nın siyasi müdahalesinin olduğunu ve Rusya, Çin ikilisinin bölgesel iş birliğiyle bu gelişmenin önüne geçmek olduğunu belirtmek mümkündür.

Orta Asya güvenlik mimarisini derinden etkileyen diğer bir gelişme, ABD'nin 11 Eylül 2001'de Afganistan'da üslenen El Kaide terör örgütünün kendisine karşı yapılan saldırı sonrasında teröre karşı savaş adı altında gerçekleştirdiği işgaldir. ABD ve NATO Afganistan'da Taliban'a ve El Kaide'ye karşı

gerçekleştirdiği savaşta operasyonlarını desteklemek amacıyla Özbekistan ve Kırgızistan’da askeri üsler kurmuştur (Newlin ve Mankoff, 2021). Böylece ABD Orta Asya’ya askeri güçlerini konuşlandırma fırsatı yakalamıştır. ABD’nin bölgedeki askeri varlığı Orta Asya’nın jeo-stratejik önemini arttırmış, sınır güvenliği, terörizm, radikalizm gibi konularda uluslararası alanda daha fazla gündeme gelmesini sağlamıştır. Orta Asya lkeleri ABD’nin bölgedeki varlığını ekonomik nedenlerle ve Rusya’yı dengeleyebilmeleri açısından başlarda olumu yaklaşmışlardır. Fakat Gürcistan, Ukrayna, Kırgızistan’da iktidarlara karşı demokrasi, insan hakları söylemleriyle meydana gelen renkli ve kadife devrimler bölgede ABD’ye karşı hoşnutsuzluklara yol açmıştır (Beachain ve Polese, 2012, ss. 237-243).

ABD’nin Afganistan’ı işgali kadar Ağustos 2021’de çekilmesiyle Taliban’ın yönetime gelmesi de bölgede güvenlik ve istikrar endişelerini arttırmıştır. İ ve dış faktörlerin etkisiyle Orta Asya’da bölgesel güvenlik 2021 yılından itibaren kötüleşmeye başlamıştır. Bu erevede Rusya’nın Ukrayna’yı işgaliyle birlikte Moskova’nın politikaları ve söylemleri bölge ülkelerinin toprak bütünlüğü üzerinde egemenlik kaygılarına neden olmaktadır. Bu nedenle, Orta Asya lkeleri KGAÖ yesi olmalarına rağmen Rusya’ya olan güvenlik bağımlılıklarını azaltmaya ve dış politikalarını çeşitlendirmeye çalışmaktadırlar. Rusya’nın Ukrayna’yı işgaline hiçbir Orta Asya lkesi destek vermemektedir. Kazakistan, Ukrayna’nın doğusunda oluşan fiili durumu tanımayı reddetmiştir (Rickleton, 2022). Orta Asya’nın iki önemli devleti Kazakistan ve Özbekistan Ukrayna’nın toprak bütünlüğüne destek vermekte aynı zamanda Kiev’e insani yardımda bulunmaktadır (Putz, 2022). Bölge içindeyse, Kırgızistan-Tacikistan arasında 2022 yılında meydana gelen sınır çatışmasının ölümlere ve insanların yer değiştirilmesine neden olmuştur. Kazakistan’da Ocak 2022’de halkın enerjide devlet sübvansiyonunun kaldırılmasına tepkisi sert olmuş ve Kolektif Güvenlik Antlaşması rgt’nün (KGAÖ) müdahalesiyle protestolar durdurulmuştur. Ayrıca Özbekistan’da hkmetin Temmuz 2022’de Karakalpakistan’ın özerklik statüsünün düşürülmesine yönelik girişimi protestolara neden olmuştur (TRT Avaz, 2022). Dolayısıyla ABD’nin Ağustos 2021’de Afganistan’dan çekilmesiyle Taliban’ın kontrolü ele geçirmesi, Rusya-Batı arasında yaşanan gerilimler, Rusya’nın şubat 2022’de başlattığı Ukrayna topraklarını işgali, Çin-Rusya ilişkilerinde Moskova aleyhine asimetrikleşme Orta Asya güvenlik mimarisini köklü bir şekilde etkilemektedir. Son yıllarda Rusya’nın Orta Asya’da etkisinin azaldığı, ABD’nin askeri olarak çekildiği, Çin’in etkin olmaya çalıştığı bir süreç devam etmektedir.

Diğer yandan Orta Asya’da Rusya’nın otoritesinin de zayıflamasıyla birlikte bölgeselleşmenin hız kazandığı görülmektedir. Orta Asya güvenlik mimarisindeki bu değişim sürecinde Orta Asya lkelerinde özellikle Özbekistan ve Kazakistan’ın başını ektıği ülkeler bölgeselleşmenin yükselişinin yanı sıra bölgesel düzeydeki dalgalanmaların olumsuz etkisini azaltmak amacıyla bazı stratejiler geliştirmektedirler. Bölgeselleşme erevesinde Orta Asya lkeleri 2018 yılından itibaren her yıl Orta Asya Zirvesi düzenlemektedirler. Ayrıca Rusya ve Çin olmadan sadece bölge ülkelerinin katılımıyla Kazakistan’ın ev sahipliğinde “Birleştik-2024” isimli askeri tatbikatı organize etmişlerdir (Daryo, 2024). Bunların yanı sıra bölge ülkeleri arasındaki ticaret 2017’de 110 milyar dolar civarında iken 2023’te bu rakam yaklaşık iki kat artarak 220 milyar dolara çıkmıştır.

Artan bölgeselleşme çabalarının yanı sıra Orta Asya lkeleri jeostratejik ve jeo-ekonomik konumları dikkate alındığında, stratejik özerkliklerini güçlendirmek, bölgedeki Rusya’nın geleneksel hakimiyetinden, Çin’in artan etkisinin olumsuz yönlerinden ve iç-dış faktörlerin ortaya çıkardığı handikaplardan kaçınabilmek için her ülke kendilerine özgü çok yönlü bir dış politika izlemektedirler. Orta Asya lkelerinin bu çok yönlü dış politikalarını jeopolitik konumları, ekonomik kapasiteleri, kaynakları ve iç siyasi yapıları şekillendirmektedir. Kazakistan Rusya, Çin ve Batı ile ilişkilerini dengeleyen “ok vektörlü” bir yaklaşımı varken, Özbekistan’ın 1990’lardan beri izlediği izolasyonist politikaları 2010’ların ortalarından itibaren bölgesel iş birliğine ve açılıma dnmştir. Orta Asya’nın göreceli olarak istikrarsız ve ekonomik kapasite olarak zayıf lkeleri Kırgızistan ve Tacikistan büyük lde Rusya’yla ilişkileri daha yakinken aynı zamanda Çin ve ABD’yle de iyi ilişkiler kurmaya çalışmaktadırlar (Poujol, 2021).

Son yıllarda izledikleri çok yönlü dış politikalarının bir yansıması olarak silah, askeri ekipman aldıkları ve ortaklık yaptıkları ülkeleri çeşitlendirme yoluna gitmektedirler (Jardine ve Lemon, 2020, ss. 4-6). Bu bağlamda Orta Asya lkeleri, bölge lkeleri Türkiye, Hindistan, AB, ABD gibi bölge dış aktörlere ek olarak Çin’le de güvenlik ve ortaklık ilişkilerini geliştirmektedirler. Yukarıda bahsettiğimiz gibi Çin, Orta Asya’da KGG çerçevesinde kapsamlı bir ortaklık kurmaya çalışmaktadır. Çin’in Orta Asya’yla güvenlik ilişkilerini geliştirmesi hem kendisinin KYG kapsamında yaptığı yatırımların güvenliği hem de bölge lkelerinin Rusya’ya ‘doğrudan rakip olmayan’ bir aktör tarafından dengelenebilmesi açısından önemlidir.

Yukarıda bahsedilen politikalar çerçevesinde, Orta Asya ülkeleri herhangi bir büyük gücün tarafını seçmekten imtina etmemektedirler. Orta Asya ülkeleri kapalı bir coğrafi konumda olmaları nedeniyle ticari yollar bağlamında Rusya ve Çin dışında Batıyla sorunlu İran'a ve kırılğan konumdaki Afganistan'a bağımlıdır. Çin'in Orta Asya'da bulunması kendisine ucuz enerji kaynaklarına erişimi kolaylaştırırken aynı zamanda özellikle KYG'yle bölge ülkelerinin Batıyla bağlantısallığını sağlayabilmek için önemli fırsatlar ortaya çıkarmaktadır. Çin'in özellikle 2010'lardan itibaren belirgin bir ekonomik güç olması, 2013'te Kazakistan'ın başkenti Astana'da duyurduğu Kuşak ve Yol Girişimi (KYG) Orta Asya'nın ekonomik ve güvenlik mimarisini etkilemeye başlamıştır. Çin'in KYG çerçevesinde Orta Asya'da gerçekleştirdiği alt yapı yatırımları, ekonomik koridorlar, enerji hatları, kuru limanlar, bağlantı projeleri vasıtasıyla derinleşen ekonomik ve politik ilişkileri Pekin'in dış politikasında bölgeyi önemli bir stratejik konuma getirmiştir. Aynı zamanda Çin'in bölgedeki artan ekonomik ve siyasi etkisi Rusya'nın geleneksel bölgesel hakimiyetine meydan okuyacak bir boyuta taşınmaktadır. Diğer yandan Çin Orta Asya'da izlediği ekonomik temelli dış politika sayesinde sessiz bir şekilde bölgede etkisini arttırmaya başlamıştır.

Yukarıda bahsedilenlere ek olarak, Orta Asya ülkelerinin çok yönlü dış politikalarının bir yansıması olarak Batılı ülkelerle iş birliklerini geliştirmesi bölgeselleşmeye katkı verdiği ifade edilebilir. ABD, 'Amerika Birleşik Devletleri Orta Asya Stratejisi 2019-2025: Egemenlik ve Ekonomik Refahın Geliştirilmesi' başlığıyla bir strateji belgesi yayınlamıştır (U.S. Embassy in Uzbekistan, 2020). Buna ek olarak ABD Başkanı Joe Biden, BM'de Orta Asya ülkeleri başkanlarıyla C5+1 düzenlemiştir. ABD'nin politik konuların yanı sıra ekonomik bağlamda Orta Asya'ya ilgisini göstermesi, özellikle Çin'i dengelemek açısından Almatı'da düzenlenen B5+1 İş Forumu dikkat çekicidir (U.S. Department of State, 2024). ABD'nin yanı sıra AB, Orta Asya'yı Avrupa'ya bağlayan Orta Koridoru desteklemek için 10 milyar euroluk bir destek paketi açıklamıştır (Mrini, 2024). Japonya da ticaret yollarını ve insanlar arasında değişimin desteklenmesi amacıyla Orta Asya ülkeleri için bir yardım paketi açıkladı (The Japan Times, 2024). Orta Asya ülkelerinin özellikle bölgeye komşu Çin ve Rusya dışındaki aktörlerle iş birliği yapması hem bölgeselleşmeye büyük bir katkı yapmakta hem egemenliklerini güçlendirmektedir. Belirtmek gerekir ki, Orta Asya ülkelerinin çok yönlü bir dış politika izlemesi, diğer büyük güçlere alan açması, Çin ve Rusya'nın Batı-karşıtı tutumlarıyla uyuşmamaktadır. Bu çerçevede Orta Asya ülkelerinin ABD, AB, Hindistan, Türkiye gibi büyük güçlerle ilişkilerini geliştirmek istemeleri, Türk Devletleri Teşkilatı üyesi olmaları, Kazakistan'ın NATO Barış için Ortaklığı gibi politikaları Çin'in önüne bir handicap olarak çıkmaktadır.

Çin'in Orta Asya'da Güvenlik Rolünde İsteği ve İradesi

Çin'in Değişen Güvenlik Algısının Kavramsal Çerçevesi

Çin'in 2010'lu yılların ortalarından itibaren küresel boyutta ekonomik güç olmasıyla birlikte, Xi Jinping'in son iki döneminde Pekin'in küresel güvenlik algısı hızlı bir şekilde değişmeye başlamıştır. Bu bağlamda küresel ve bölgesel düzeyde jeostratejik değişimler çerçevesinde Çin dış politikasında hem kavramsal hem pratikte bazı yenilenmeler gözlemlenmektedir. Böylece Xi'nin selefleri Hu Jintao ve Jiang Zemin'den farklı olarak Çin dış politikasını salt ekonomi temelli olmaktan çıkararak, kapsamlı güç olmak için çaba gösterdiği görülmektedir. Bilindiği üzere Xi, Çin'in bölgesel ve küresel ekonomik nüfuzunu arttırmak için 2013'te ilan ettiği Kuşak-Yol Girişiminin ardından 2021'den günümüze kadar adım adım ilan ettiği Küresel Gelişme Girişimi, Küresel Medeniyet Girişimini ve Küresel Güvenlik Girişimini içine alan 'üç büyük küresel girişimi' (三大倡议) uluslararası kamuoyuna duyurmuştur (Zeng ve Tian, 2024, ss. 3-4; Chou, 2024).

Bu üç büyük girişimin aynı temelde ortaya çıkması, Çin'in güvenlikle farklı değerlerle ve gelişmenin aralarındaki etkileşimi ortaya koymasından da dikkat çekicidir. Çin yönetimi, güvenliğin kalıcı ve sürdürülebilir olabilmesi için temel kalkınmanın da gerekliliğine dikkatleri çekmektedir (Zeng ve Tian, 2024, ss. 3-4; Chou, 2024). Dolayısıyla Çin liderliği güvensiz bir ortamda da kalkınmanın olamayacağını sıklıkla ifade etmektedirler. Bu nedenle Çin, güvenlikle ilgili yaklaşımını Üç Büyük Küresel Girişiminin bir parçası olarak açıklamaktadır. Çin'in bu yaklaşımı aynı zamanda oluşabilecek olumsuz tepkilere karşı önleyici ve yumuşatıcı bir rol oynamaktadır. Xi'nin Küresel Medeniyet vurgusu selefi Hu Jintao döneminin önemli bir yaklaşımı olan Uyumlu Dünya-Toplum (hexie shijie) kavramını anımsatsa da küresel değişimler çerçevesinde ciddi bir yaklaşım farklılığının da olduğu söylenebilir. Böylece Çin, küresel güvenlik, kalkınma ve medeniyet yaklaşımında da farklı değerlerin bir arada olabileceği bir yaklaşımı söylemsel düzeyde belirtmektedir. Nadege Rolland KYG'nin 'ortak kader toplumu' gibi zararsız söylemlerle Çin-merkezli (Sino-centric) dünya düzenini de çağırıştırdığını belirtmektedir (Zhao, 2015, s. 966; Rolland, 2017).

Dolayısıyla Üç Küresel Girişiminin KYG'nin kapsamlı güncellenmiş 2.0 olduğunu ifade etmek mümkündür.

Xi'nin KGG'si ÇKP 20. Kongresindeki güvenlik vurgusunun ön plana çıkması yukarıda bahsettiğimiz durumun en önemli işaretlerinden birisi olarak görülebilir (Alperen, 2021). Realist yaklaşımla bakıldığında Çin'in dünya ekonomisinden aldığı payın büyüklüğü, küresel hegemonik güc ABD'le rekabetinin hızlanması kaçınılmaz olarak ulusal çıkarlarını korumak için Pekin'i küresel ve bölgesel güvenlik, politik ve ekonomik yönetiminde daha fazla inisiyatif almaya zorlamaktadır. KGG, Çin'in Batı-merkezli küresel güvenlik yönetimine söylemsel düzeyde de olsa meydan okuyan yeni uluslararası sürüm söylemidir. KGG'nin temellerini oluşturan altı sütun söylemsel düzeyde aslında Çin'in 1955'ten beri dış politika söyleminin temellerini oluşturan "Barış İçinde Bir Arada Bulunmanın Beş ilkesinde" kodlanan ilkelerinin değişen konjonktüre uygun olarak yeni bir formatta sunulması olarak değerlendirmek mümkündür (MOFA PRC, 2024).

Dolayısıyla Çin'in henüz taslak halindeki KGG'yi her şeyden önce küresel ve bölgesel güvenlikte Çin karakteristiğiyle (中国特色) daha fazla aktif bir rol alma niyetinin bir ifadesi olarak değerlendirilebilir. Orta Asya bağlamında bakıldığında, küresel ve bölgesel hegemonik aktörlerin küresel sistemdeki gücünün göreceli olarak azalması ve bazı bölgelerden çekilmesi güvenlik bağlamında belirsizliklere neden olabileği görülmektedir. Daha açık bir ifade ile oluşan güc boşluğu ve bölgesel güc dengeleri yeniden şekillenirken istikrarsızlık ihtimalinin artması muhtemeldir. Bu çerçevede de ABD'nin Afganistan'dan ve dolayısıyla askeri olarak Orta Asya'dan çekilmesi, Rusya'nın Ukrayna işgaliyle zayıflaması ve odak noktasını Doğu Avrupa'ya kaydırması Orta Asya'da bir güc boşluğu meydana getirmiştir. Burada Orta Asya'da oluşan güc boşluğunu hangi aktörün nasıl ne oranda dolduracağı sorusu kaçınılmaz olmaktadır. Çin'in Orta Asya'da çıkabilecek istikrarsızlıklardan en fazla etkilenebilecek ülke ve bölgeye komşu büyük aktörlerden birisi olması nedeniyle Pekin, oluşan güc boşluğuyla yakından ilgilenmektedir.

Çin'in Etnik İstikrarsızlık Endişeleri Bağlamında Bölgesel Güvenlik

Çin için Orta Asya'nın jeostratejik önemi gün geçtikçe artmaktadır. Çin, Orta Asya ile Kazakistan, Tacikistan ve Kırgızistan üzerinden yaklaşık 3500 km'lik bir sınır hattı paylaşmaktadır. Sovyetlerin dağılmasından sonra, Çin'in bölgeye yönelik siyasi ve diplomatik faaliyetlerinin odağı tartışmalı sınır sorunlarını çözmek olmuştur. Orta Asya'nın Uygur Özerk Bölgesi'ne coğrafî, kültürel, dilsel, dinsel yakınlığı, Çin'in ayrılıkçı ve aşırılıkla ilgili güvenlik kaygılarını potansiyel olarak etkileyebilecek bir konumdadır. Bölgenin güveniksizleşmesi durumunun Çin'in Tibet, Hong Kong, Tayvan gibi sorunlu diğer bölgelerdeki politikalarını da olumsuz etkileme potansiyeli vardır (Li, 2016, s. 527; Peyrouse, 2018). Pantucci (2021), Çin'in Orta Asya'yla angajmanının birincil nedeninin Uygur meselesi olduğunu söyler. Ayrıca Çin-Orta Asya diplomatik ilişkilerinin kurulduğu 1990'larda, Pekin'in Orta Asya'ya yönelik güvenlik yaklaşımının merkezinde Uygur Bölgesinin bağımsızlığı için mücadele eden gruplara destek vermemeleri ve bunların sınırlandırılması öncelikliydi.

Orta Asya'yla güvenlik ilişkilerinde Uygur bölgesinin istikrarı Pekin için hala öncelikli olmayı sürdürmekle birlikte 2010'lardan itibaren ticari ve politik ilişkilerin gelişmesiyle birlikte yatırım güvenliği, Çin-karşıtlığı, ekonomik krizler, lider değişimleri, milliyetçilik, İslam'ın toplumdaki değişen yeri gibi yeni hususlar da eklendi. Belirtilen bu hususların da birbirinden bağımsız olmadığını ve birbirleriyle etkileşim içerisinde olduğu belirtilebilir. Bu çerçevede, özellikle Uygur meselesi nedeniyle Çin bölgedeki barış ve istikrara önem verdiği görülmektedir. Böylece Çin Orta Asya'daki istikrarsızlığın kendi içerisine sirayet etmesini önlemeyi amaçlarken aynı zamanda bölgeyi kendisi için bir pazar olarak ortaya çıkarmış, ekonomisinin istikrarlı olarak büyüebilmesi için gerekli olan doğal kaynakların güvenliği sağlanmıştır (Hurskainen, 2024).

Çin'in Orta Asya'ya yönelik güvenlik açılımı, bölgeden algıladığı tehdit düzeyiyle birlikte, jeoekonomik ve jeopolitik bağlamda genişleyen ulusal çıkarlarını korumak amacıyla güvenlik ihtiyacını da artırmıştır. Çin'in ekonomik merkezli çıkarlarının ekonomik-güvenlik çıkarlara geçiši Xi'nin Ocak 2015'te Askeri Diplomasi Çalışma Konferansında bir dış politika aracı olarak askeri diplomasiyi öne çıkarmasıyla daha görünür hale gelmiştir (Zhongguo Gongchandang Xinwen, 2015). Çin'in Orta Asya'da algıladığı temel tehditler göz önünde bulunduruluğunda bunların, bölgedeki istikrarsızlığın bölgedeki çıkarlarına zarar vermesi, KYG projelerine gelebilecek saldırılar, bölgedeki Çin-karşıtı silahlı grupların Uygur Özerk Bölgesine yönelik muhtemel saldırıları ve ayrıca bölgeye Batılı güçlerin girmesi olduğu görülmektedir.

Çin, Orta Asya'dan kendisine gelebilecek istikrarsızlaştırıcı hareketleri önlemek amacıyla tedbirler geliştirmektedir. Bu çerçevede Çin, 2014'te Orta Asya sınır hattını oluşturan Uygur Özerk Bölgesi'nde başlattığı 'Teröre Karşı Halk Savaşından' beri Afganistan'daki istikrarsızlığın batı sınırlarına ulaşmasını önleyen bir tampon olarak gördüğü Orta Asya güvenliğinde daha aktif rol oynamaya çalışmaktadır. Bu kapsamda 2014 yılından itibaren kendi güvenlik birimleri ve Orta Asya güvenlik birimleriyle gerçekleştirdiği güvenlik iş birliğini arttırmaktadır. Xi'nin New York Times'e sızdırılan bir dizi konuşmalarında 2014'te Uygur Bölgesinde sınırda yaptığı bir açıklamada Suriye'den gelebilecek Uygur savaşçıların Tacikistan üzerinden Çin'e geçebilecekleri endişesini ifade etmiştir (The New York Times, 2019). Çin bu endişelerin de etkisiyle sınır hattında Silahlı Halk Polisiyle "İşbirliği-2019", Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan'ın ulusal muhafız birliklerinin her birinin katılımıyla ilk kez terörle mücadele konseptiyle eğitim tatbikatı gerçekleştirmiştir (China Military, 2019). Bu bahsedilen faaliyetler Çin'in Orta Asya güvenliğinde daha fazla aktif olmak istediğini göstermesi açısından önemlidir. Çin'in Tacikistan'da askeri üs kurması hususunun da bu endişelerden kaynaklanması muhtemeldir.

Yukarıda bahsedilen çerçevede Pekin'in Orta Asya ülkeleriyle güvenlik angajmanını son 10 yılda arttırdığı görülmektedir. CSIS verilerine göre, 2003-2012 yılları arasında Çin, Orta Asya ülkeleriyle yılda ortalama 151 askeri faaliyette bulunurken, 2013-2018 yılları arasında bu sayı 179'a ulaşmıştır (ChinaPower, 2019). Her ne kadar iki dönem arasında yüzde 20'lik bir artış olsa da pratikte bu oran daha fazladır. Şöyle ki, 2003-2012 yılları arasındaki askeri faaliyetlerinin yüzde 90'ı üst düzey ziyaretlerden oluşmaktadır. 2016-2018 döneminde ise üst düzey ziyaretler toplam askeri faaliyetlerin yüzde 56'sını oluştururken, geri kalan kısmını tatbikatlar teşkil etmektedir (ChinaPower, 2019). Özellikle Orta Asya bu hususta dikkat çekicidir. Çin Orta Asya'da bilinen ilk ikili askeri tatbikatını ŞİÖ himayesinde 100 askerden oluşan küçük bir grupla 2002 yılında Kırgızistan'da gerçekleştirmiştir. Çin'in Orta Asya'da organize ettiği ilk çok taraflı tatbikat ise Özbekistan hariç ŞİÖ üye ülkelerinin katılımıyla Ağustos 2003'te Kazakistan'ın doğusunda ve Uygur bölgesinde gerçekleştirilmiştir (Weitz, 2011). 2020 yılı başında başlayan pandemiyle birlikte Çin'in Orta Asya'da düzenlediği ortak tatbikatlarını azaltmıştır.

Jeopolitik Bağlamda Değişen Bölgesel Güvenlik ve Çin

Karasal olarak Orta Asya, Çin'in Avrasya jeopolitik hedefleri açısından Avrupa'ya, Ortadoğu'ya ve Güney Asya'ya bağlanmasında merkezi bir rol oynamaktadır. Bu çerçevede Çin, Orta Asya'dan diğer pazarlara çıkış için Rusya ve Ortadoğu hidrokarbon kaynaklarına alternatif olarak petrol ve gaz boru hatlarıyla ve Çin-Kırgızistan-Özbekistan demiryolu, Çin-Kazakistan demiryolu, otoyollar vb. projelerle fiziksel bağlantıları sağlamaya çalışmaktadır. 2013 sonrasında ise KYG vasıtasıyla Çin'in Batıya açılan jeostratejik/jeoekonomik bir güzergâhı haline gelmiştir.

Xi'nin 2013'te KYG'yi ilan etmek için Kazakistan'daki Nazarbayev Üniversitesi'ni seçmesi Orta Asya'yı Çin dış politikasının kilit unsurlarından birisi olarak görmesi açısından önemli bir karardır. Çin açısından Orta Asya'nın en istikrarlı ülkesi olarak görülen Kazakistan'da Ocak 2022'de vuku bulan protestolar ülkenin kırılganlığını ve mevcut stratejilerin ve taktiklerin yeniden değerlendirilmesini zaruri kılmaktadır. Ocak 2022 Kazakistan protestoları Çin'i Orta Asya'yla mevcut güvenlik ilişkilerini yeniden düşünmeye sevk etmiştir. Kazakistan Ocak 2022 protestolarına kadar büyük bir güce bağımlı olmadan Çin'in batıya açılan en istikrarlı kapısı konumundaydı. Çünkü Çin'den yola çıkan bir yük treni ya da kara taşıtı tek bir ülkenin sınırlarından geçerek Hazar Denizi'ne ve oradan hem Azerbaycan hem Gürcistan üzerinden Batı'ya kolayca ulaşabilmektedir. Son olaylar Kazakistan'ın ne kadar kırılgan olduğunu ve hızlı bir şekilde istikrarsızlaşabileceğini ortaya çıkarmıştır. Kazakistan'daki ve Özbekistan'daki protestolara ek olarak, Afganistan'a komşu olan Kırgızistan ve Tacikistan askeri birliklerinin sınır hattında Eylül 2022'de çatışması da Orta Asya'daki kırılganlığı gösteren diğer önemli faktörler arasında yer almaktadır.

Orta Asya'nın kırılganlığının yanı sıra Kazakistan'da meydana gelen protestoların Çin'in iki ana kurucusundan birisi olduğu üç şerre karşı kurulan Şanghay İşbirliği Örgütü bağlamında değil de Moskova'nın kontrolündeki KGAÖ tarafından ele alınması ve müdahale edilmesi Rusya'nın hala eski Sovyet coğrafyasında diğer güçlere sıcak bakmadığını da göstermesi açısından önemlidir. Rusya'nın Çin'in yumuşak güç araçları ile etkin olmaya çalıştığı bir coğrafyaya Rusya'nın Çin'i göz ardı ederek müdahil olmasının Pekin tarafından hoş karşılanmadığını söylemek mümkündür. Rusya Başkanı Vladimir Putin'in Kazakistan'ın toprak bütünlüğünü hedef alacak şekilde Sovyetler döneminde bu ülkeye fazla toprak verildiğini dile getirmesi ve sonrasında Xi'nin pandemi sonrasında ilk yurtdışı ziyaretini Kazakistan'a yapması manidar olmuştur. Hatta Xi'nin Kazakistan ziyaretinde Kazakistan'ın egemenliğine ve toprak bütünlüğüne dikkat çekmesi Putin'in söylemine dolaylı bir karşılık olarak değerlendirilebilir.

Kazakistan üzerinden Çin'den Rusya'ya uzanan Yeni Avrasya Karaköprüsü ve Çin-Moğolistan-Rusya Koridoru Rusya'nın Ukrayna işgali öncesinde, Çin'in KYG'sının en önemli hatları arasında yer almaktaydı. Fakat Batı'nın Rusya'ya karşı uyguladığı kapsamlı yaptırımlar nedeniyle Çin'in KYG'sında Orta Asya'dan Ortadoğu'ya uzanan Orta Koridor'un öneminin arttığı görülmektedir. Asya jeopolitiğindeki bu değişim Çin'in Orta Asya'nın istikrarına ve güvenliğine daha fazla önem vermesine neden olmaktadır.

Ayrıca Rusya'nın Ukrayna'yı işgaliyle Moskova'nın Batı ülkeleri ile ilişkilerinin bozulması, ABD öncülüğünde oluşturulan QUAD ile Deniz ticaret yollarının kendisi için göreceli bir risk oluşturması Pekin için doğudaki limanlardan başlayan deniz yollarına alternatif bir jeopolitik çıkış olması da Orta Asya'nın stratejik önemini arttırdığı görülmektedir. Dolayısıyla 2010'lardan itibaren Çin, ekonomik ve siyasi olarak yükselişle birlikte ekonomik ve güvenlik çıkarlarını daha görünür olarak bölgeye yansıtmaya başlamıştır.

Çin-Orta Asya Zirvesi Pekin'in bölge ülkeleriyle ilişkisinde ekonomik ortaklıklarını ve güvenlik sağlayıcı rolünü ve jeopolitik dinamikleri etkileyecek değişimlerin işareti olarak görülebilir. Xi, 18-19 Mayıs 2023'te Xi'an'da düzenlenen Çin-Orta Asya zirvesinde yaptığı açılış konuşmasında kendilerinin 'Orta Asya ülkelerinin kolluk kuvvetleri, güvenlik ve savunma kapasitelerini güçlendirmelerine yardımcı olmaya, bölgesel güvenliği korumak ve terörizmle mücadele etmek için bağımsız çabalarını desteklemeye hazır olduğunu' söylemiştir. Zirvede kabul edilen Xi'an Deklarasyonunda "Çin'in Orta Asya devletlerinin kalkınma yolunu, ulusal bağımsızlıklarını, egemenliklerini ve toprak bütünlüklerini koruma çabalarını ve bağımsız dış ve iç politikalarını sıkı bir şekilde desteklediği" ifadeleri yer almıştır. Fakat burada Çin'in Xian Deklarasyonundaki ifadelerinin pratik uygulamasına dair detaylara yer verilmemiştir.

Çin-Rusya Bölgesel İşbirliğinde Artan Riskler

Soğuk Savaştan günümüze kadar Orta Asya'da Çin-Rusya ilişkileri politik, askeri olarak Moskova'nın, ekonomik olarak ise Pekin'in etkin olduğu tamamlayıcı ve simbiyotik bir yaklaşım üzerine şekillenmekteydi. Soğuk Savaş'ın sona ermesinden itibaren ABD'nin Orta Asya dış politika stratejisi, Çin-Rus ortaklığının oluşumunda önemli bir rol oynamıştır Çin ve Rusya ikilisinin küresel düzeyde ABD'den algıladığı ortak tehdit algısı devam etmekte, fakat Orta Asya bağlamında azalmaktadır. Bununla birlikte Orta Asya'daki Rusya-Çin arasındaki zımnî görev paylaşımında Rusya'nın Ukrayna savaşıyla zayıflaması, Moskova ve Pekin arasındaki güç asimetrisinin artması bu tamamlayıcı iş birliğinin geleceği konusunda bir belirsizlik ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla ortak tehdidin kesişme coğrafyasında ortadan kalkması nedeniyle Çin-Rus ilişkilerindeki tamamlayıcı iş birliğinin rekabetçi iş birliğine dönüşme ihtimali olasıdır (Christoffersin, 2024, ss. 91-93). Bu bağlamda Çin'in KGG'sinin Orta Asya güvenlik mimarisini nasıl etkileyeceği ve bu durumun Rusya-Orta Asya bağlamında Rusya-Çin ilişkilerine nasıl yansıtacağı önemli bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır. Genellikle KGG bağlamında yapılan tartışmalar Çin'in ABD merkezli küresel güvenlik anlayışına bir alternatif olduğu yönünde değerlendirilmektedir. Dolayısıyla KGG'nin Çin-ABD ilişkilerinde yeni bir rekabet faktörü olarak ortaya çıkabileceği üzerinde durulmaktadır. Bu yaklaşımı dışlamadan KGG'nin Çin-Rusya ilişkilerinde de özellikle Ukrayna savaşı sonrasında Orta Asya merkezli olarak bir rekabete neden olabileceği önemli bir husustur.

Çin'in Orta Asya'daki ekonomik gücünün yanı sıra güvenlik merkezli çok-taraflı mekanizmalara ek olarak KGG'yi de ilan etmesi Rusya'nın bölgedeki güvenlik etki alanına müdahil olması bağlamında rahatsızlık yaratmaktadır. Ayrıca KYG ve KGG'de görüldüğü üzere Çin merkezli girişimler çok-taraflı ya da iki-taraflı olmaktan daha çok Çin'den diğer devletlere destek vermek şeklinde tek taraflı olmaktadır. Yani kurulan mekanizmaların çok-taraflı ya da iki taraflı olarak çalışması Çin'in kontrolünde olmasına neden olmaktadır. KGG de bu çerçevede çok taraflı bir girişim değil de Çin'in merkezde olduğu bir yapılanma önermektedir.

Çin-Rusya Arasındaki Güç Asimetrisinin Artması

Çin'in giderek artan ekonomik, politik ve askeri gücünün aksine Rusya'nın ekonomik, politik ve askeri gücü Ukrayna Savaşı ile azalmaktadır. Rusya'nın askeri teknolojisinin Ukrayna savaşında görüldüğü üzere göreceli olarak 10 yılda bariz bir şekilde gerilediği ortaya çıkarken, Çin'in silah teknolojisinin ve satışlarının istikrarlı bir şekilde arttığı görülmektedir (Heginbotham, 2015; Kania, 2020). Ukrayna savaşıyla birlikte açık bir şekilde Rusya-Çin arasındaki stratejik denge ve ilişkinin düzeyi de değişmekte, bu gelişmelerin Orta Asya ülkelerinin güvenlik politikalarına, stratejik değerlendirmelerine yansıma olasılığı kaçınılmazdır. Her ne kadar Rusya, Çin'le kıyaslandığında Orta Asya'da politik, kültürel ve askeri alanlarda bölgedeki güçlü varlığını sürdürse de Çin'in özellikle KYG'yle birlikte ekonomik temelli ağırlığını hızla şekilde arttırmakta ve siyasi etkiye dönüştürmekte olduğu görülmektedir.

Bu durumu Çin'in Rusya'ya kıyasla Orta Asya'ya artan silah satışlarında da görmek mümkündür. Son yıllarda Rusya'nın Orta Asya ülkelerine olan silah satışı sabit kalırken, Çin'in ihracatında hızlı bir yükseliş mevcuttur. Örneğin, Çin 2010-2014 yılları arasında Orta Asya ülkelerinin silah ithalatının yüzde 1,5'ünü karşılarken, sonraki 5 yılda bu oran yüzde 18'e çıkmıştır (Jardine ve Lemon, 2020, s. 2). Özbekistan, 1991-2018 yılları arasında Çin'den Rusya'dan aldığından daha fazla silah almıştır. 2014-2018 yılları arasında ise hem Türkmenistan hem de Özbekistan Çin'den Rusya'dan aldığı silahtan daha fazlasını almıştır. Ayrıca Çin, Rusya'dan farklı olarak Orta Asya'ya silahlı insansız hava araçları gibi teknolojik olarak daha gelişmiş silah sistemleri tedarik etmektedir (Wilson, 2021, ss. 65-66). Rusya 2021 yılına kadar Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'da bulunan askeri tesisleri ve yüzde 52'lik askeri ekipman satışıyla bölge ülkelerinin en önemli askeri ortağıydı. Ukrayna savaşı ve sonrasında yıllarda Rusya'nın bölgeye ne kadar silah satışı yaptığına dair elde yeterli veri bulunmamaktadır. Fakat anılan bölgede Rusya'nın askeri etkisinin azaldığını ifade edebilmek mümkündür. Bu gelişmeler Çin'in Orta Asya'da Rusya'nın alanını daraltmaya başladığını göstermesi açısından dikkat çekicidir.

KYG'nın, Rusya'nın öncülüğünü yaptığı Avrasya Ekonomik Birliğine ve Moskova'nın bölgesel liderliğine meydan okumasına rağmen şimdiye kadar bu iki girişim üzerinden bariz bir sorun ortaya çıkmamıştır (Defraigne, 2021). KYG'nin referansının ekonomik temelli olması nedeniyle Rusya'nın olumlu yaklaşımı makul seviyede olmaktadır. Fakat KGG çerçevesinde iki ülkenin nasıl bir ilişki geliştireceği ve Rusya'nın Orta Asya'daki güvenlik rolünden ne kadar taviz vereceği hususları muğlaktır. 2022 Rusya-Ukrayna Savaşı öncesinde iki aktör arasında daha dengeli bir ilişkiden bahsedilebilirdi. Rusya'nın Ukrayna savaşı nedeniyle iki ülke arasındaki ilişkiler Çin lehine gelişmektedir. Çin-Rusya arasında Şubat 2022'de 'sınırsız dostluk' antlaşması imzalanmış olsa da bunun sınırlarının neresi olacağı konusundaki muğlaklık devam etmektedir (Saxena, 2024). Rusya'nın sınırlarının doğusunda 25000 askerle 2018'de gerçekleştirdiği Vostok 2018 askeri tatbikatına Çin 3000 askerle katılmıştı (Johnson, 2018). Rusya ve Çin Temmuz 2019'da Asya-Pasifik üzerinde ilk kez ortak bombardıman uçağı devriyesi gerçekleştirmiştir (Osborn ve Lee, 2019). Yine Rusya-Çin arasındaki ortak askeri tatbikatlar Pasifik'te ve Hint Okyanusunda devam etmektedir.

Çin'in yeni girişimi KGG ile Orta Asya'ya yönelik güvenlik ilişkileri konusunda daha kapsamlı bir program yürütmeye çalıştığı söylenebilir. Çin'in Orta Asya'da güvenlik bağlamında aktifleşmesi Rusya'nın alanına girmesi durumunda iki ülke ilişkilerinde de bir gerilemeyi beraberinde getirmesi muhtemeldir. Çinli Uzman Zhao Huasheng Batı'da düşünülenin aksine Orta Asya'da Çin-Rusya rekabetinin olmadığını, çünkü iki ülkenin ilişkilerinin iş birliği ve birlikte bulunmanın prensipleri etrafında şekillendiğini belirtmektedir. Zhao (2023, s. 139) son 30 yılda iki aktör arasında bir sorunun çıkmamasını da bu konuya bir kanıt olarak sunmaktadır. Fakat Zhao ve birçok Çinli uzmanın son 30 yıldaki Çin-Rusya arasındaki askeri, ekonomik, politik ve teknolojik güç dağılımının ve tehdit algısının coğrafi olarak değiştiğini göz ardı ettiklerini söylemek mümkündür. Zhao'nun aksine Igor Savin gibi bazı Rus uzmanlar 2013'te kimse tarafından Çin'le Orta Asya ülkeleri arasında askeri-tekniik iş birliğinden bahsedilmediği fakat aradan geçen zaman içerisinde bu konunun yoğun bir şekilde tartışıldığından bahsetmektedir (Wilson, 2021, s. 67). Diğer bir Rus Uzman Artyom Lukin (2015), KYG'yi bir Avrasya imparatorluğu yaratmayı amaçlayan Çin stratejisi olarak görmektedir. Lukin (2015) Rusya için 2014 yılında Batıyla yaşadığı sorunlar nedeniyle Çin'le yakınlaşmaktan başka bir seçenek bulamadığını belirtmektedir. Çin'in KYG'yi 2013 yılında ilan etmesine rağmen Rusya'nın 2014 yılında Kırım'ın işgaliyle başlattığı Ukrayna savaşı bu noktada dikkat çekicidir. Dolayısıyla Rusya'nın, ekonomik temelli KYG'ye dahi sıcak yaklaşmazken güvenlik eksikli KGG'ye ne kadar sıcak bakacağı soru işaretidir. Rusya'nın devam eden Ukrayna Savaşı ve Batı yaptırımları nedeniyle Çin'e karşı somut bir strateji geliştirmesini mevcut şartlarda beklemek gerçekçi değildir.

Genel olarak bakıldığında Çinli analistler Orta Asya'da büyük güçlerin jeopolitik rekabetinin yoğunlaştığını ve Çin'in bölgede artan etkisini sınırlamayı hedefleyen ABD ve AB ülkelerinin meydan okumalarına maruz kaldığını belirtmektedirler. Bu bağlamda Çin ve Rusya'nın birlikte hareket etmeleri gerektiğini ve C5+1 mekanizmasına bağlı kalmaları gerektiğini savunmaktadırlar. Orta Asya ülkelerinin kendi çıkarlarını arttırmak için bu büyük güçlerle iş birliği yapmalarının bölgesel birlik konusunda olumsuz etki yaptığını düşünmektedirler. Bütün bu faktörlerin Çin'in Orta Asya'yla olan bölgesel iş birliğine zarar verdiğini ifade etmektedirler (Wang ve Zeng, 2020, ss. 44-52).

Yukarıda da bahsettiğimiz üzere, Çin-Rusya ilişkilerindeki asimetri giderek artmaktadır. Çin-Rusya ilişkilerindeki artan asimetrinin Moskova tarafından orta ve uzun vadede bir tehdit olarak algılanması muhtemeldir. Her ne kadar Rus ve Çin tarafları iki ülke çıkarlarının Orta Asya'da uyumlu ilerlediğini belirtse de Rus ve Orta Asya elit söylemi Moskova ve Pekin arasında askeri ve güvenlik konularında geleceğe yönelik çeşitli kaygılar bulunduğunu dile getirmektedirler (Wilson, 2021, s. 54). Xi, seleflerinden

farklı olarak dış politikada aktif bir rol ve nüfuz arayışındadır. Soğuk Savaş sonrasında Çin-Rusya yakınlaşmasının en önemli dinamiği ABD'nin iki aktörün periferisinde etki arayışı olmuştu. Özellikle Orta Asya her iki aktörün birlikte ABD karşıtı çıkarlarının keşişme bölgesi olmuştu. Fakat ABD'nin 2014'te Kırgızistan'da Manas üssünden, 2021'de Afganistan'dan çekilmesi iki aktörün de Orta Asya'daki iş birliklerinin ana nedenini bir ölçüde ortadan kaldırmış durumdadır. Çin ve Rusya'nın Orta Asya'daki en önemli ortak çıkarlarının bölgesel istikrarın korunması ve terör tehditlerinin ortadan kaldırılması olduğu kabul edilmektedir. Bu bağlamda da Zhao Huasheng (2012, ss. 3-4; 2017, s. 20) Çin'in bölgedeki öncelikli çıkarının *Xinjiang*'a yönelik tehdit ve istikrarsızlık unsurlarının ortadan kaldırılması olduğunu belirtiyorlar.

Orta Asya ülkelerinin ise Çin'in KGG'sine olumlu baktıkları değerlendirilebilir. Orta Asya ülkelerinin bölgedeki etkin büyük güçler arasında güç dengesini temel alan çok yönlü bir dış politika izlemesi nedeniyle Rusya'yı dengelemek için Çin'e ve diğer bölge-dışı güçlerle iş birliğine açık bir tutum almaları da bu durumu destekler mahiyettedir. Ayrıca Orta Asya ülkelerinin dış politikalarında baskın dengeleme stratejisi, Rusya-Kazakistan ilişkilerindeki gerilim, Astana'yı, Moskova'yı Pekin'le dengelemeye sevk etmektedir. Rusya'nın St. Petersburg şehrinde Haziran 2022'de gerçekleştirilen Uluslararası Ekonomi Forumu'nda Kazakistan Cumhurbaşkanı Kasım-Cömert Tokayev, ülkesinin Tayvan, Kosova, Güney Osetya, Abhazya, Lugansk ve Donetsk dahil olmak üzere hiçbir yarı-devlet yapısını tanımadığını ifade etmiştir. Yine Bağımsız Devletler Topluluğu'nun Ekim 2022'de Kazakistan'ın başkenti Astana'daki zirvede Tacikistan Cumhurbaşkanı İmamali Rahman kendilerinin Rusya'ya saygı duyduklarını ve kendilerinin de saygı beklediklerini ifade etmiştir (Radio Free Europe/Radio Liberty, 2022). Bölgenin kalkınmasında Çin'den alınan borçlar ile gerçekleştirilen yatırımların yerel ekonomilerin kalkınmasında ve Çin-Orta Asya iş birliğinde önemli rol oynadığı bilinmektedir. Ayrıca Çin, Kırgızistan ve Kazakistan'la yerel ekonomik kalkınma vizyonu için iş birliği yapmaktadır.

Orta Asya ülkeleri Çin'le geliştirdikleri ekonomik, politik ve güvenlik ilişkileri nedeniyle eski geleneksel hegemon güçleri olan Rusya'ya karşı bir dengeleme imkânı sağlamaktadırlar (Aminjonov, 2018, s. 66). Çin'in Lianyungang limanına kadar uzanan bir petrol boru hattı inşa etmesi, Kazakistan'ın Asya-Pasifik bölgesine ihracat yapmasına ve petrol ihracatı üzerindeki Rus kontrolünün zayıflamasına olanak sağlamaktadır. Bu türden yatırımlar Orta Asya yönetici elitleri tarafından olumlu karşılanmaktadır. Diğer yandan Orta Asya ülkelerinde Çin'e karşı yaklaşımlarda yönetici elit ve halk arasında bir ayırım yapmakta fayda bulunmaktadır. 1990'lardan itibaren Kazakistan'da Çinli şirketlere, işçilere ve mallarına karşı bir protesto mevcuttur. Berikbol Dukeyev'e göre Kazaklar KYG'yi Çin yayılmacılığının bir stratejisi olarak gördükleri için 2018-2023 yılları arasında 156 anti-Çin protesto gösterisi düzenlemişlerdir. Bunda Uygur Özerk Bölgesi'nde Kazaklara ve Uygurlara yönelik 'eğitim kampları' bulunmasının da etkisinin olduğunu belirtmektedir. Orta Asya elitleri Çin'in bölgedeki yatırımlarından faydalanabildikleri için Çin'e karşı daha sempatik yaklaşmaktadırlar (Dukeyev, 2023).

Her ne kadar ABD, Hindistan, AB gibi bölge ve bölge-dışı güçler Orta Asya'da aktif rol oynamak isteseler de Çin'in bölgeye komşu olması ve 2010'lardan itibaren izlediği politikalar bu bahsedilen aktörlerin saharlarını daraltmaktadır. Bu çerçevede Rusya'nın ABD'nin Orta Asya'daki alanını daraltmak için Çin'in girişimlerine kısa vadede sessiz biçimde rıza göstermesi muhtemeldir. ABD Dışışleri Bakanı Antony Blinken şubat 2023'te C5+1 formatında Orta Asya ziyaretinde bölgesel ticaret yollarını genişletmek, yeni ihracat pazarları oluşturmak, özel sektör yatırımlarını çekmek için 25 milyar dolarlık bir paket açıklamıştır (Ali, 2023). Bu ziyaret öncesinde ABD Başkanı Joe Biden Eylül 2023'te BM Genel Kurulu'nda beş Orta Asya ülkesinin devlet başkanlarıyla bir araya gelerek ticaret, bölgesel bağlantısallık, güvenlik ve Trans-hazar ticaret yolunun geliştirilmesi gibi konuları ele almışlardır (Helf, 2023). Biden'in bu görüşmede bölge ülkelerinin egemenlik, toprak bütünlüğu, bağımsızlık ve istikrarına vurgu yapması dikkati çeken bir diğer husustur.

Çin'in Orta Asya Güvenliğinde Stratejik Özerklik Arayışı: KGAÖ ve şİÖ

Rusya'nın Ukrayna savaşıyla birlikte Orta Asya'da etkisi azalırken, Çin'in bölgedeki çıkar alanları ve etkisi artmaktadır. Orta Asya'da oluşan bu güç boşluğu Çin'i kendi bölgesel çıkarlarını korumak için stratejik özerklik arayışına sevk etmektedir. Soğuk Savaştan günümüze kadar Çin'le Rusya arasında Orta Asya'da politik ve askeri olarak Moskova'nın, ekonomik olarak ise Pekin'in etkin olduğu bir paylaşım vardır. Fakat bu paylaşım Ukrayna Savaşı, ABD-Çin arasındaki rekabet, Rusya'nın göreceli gücünün azalması nedenleriyle Orta Asya'da bir boşluğu ortaya çıkarmaktadır. İki aktör arasındaki benzer bir yaklaşımın şİÖ içerisinde de olduğunu söylemek mümkündür. Fakat 2017'de Pakistan ve Hindistan'ın şİÖ'ye tam üye olmalarıyla birlikte örgüt merkezli Asya güvenlik sisteminin mimarisi yeniden şekillenmeye

başlamıştır. ŞİÖ'nün açık rakip üyeleri Pakistan-Hindistan, Çin-Hindistan arasındaki sorunlar nedeniyle örgütün karar alma mekanizmasının sıkı bir örgütlenmeden gevşek bir örgütlenme yapısına dönüşmesine yol açmaktadır. Diğer bir ifadeyle, ŞİÖ genişleyerek işlevsizleşmektedir (Seiwert, 2024: Serikkaliyeva, 2019). Bu durum Çin için Orta Asya güvenliğinde yeni bir handicap olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca Çin'in, Rusya'nın Orta Asya'daki KGAÖ aracılığıyla oynadığı geleneksel güvenlik rolünün güvenliği sağlayamadığı ve tek taraflı olduğu yönündeki endişelerinin Kazakistan, Kırgızistan-Tacikistan sınır çatışmaları örneklerinde olduğu gibi arttığı gözlenmektedir.

Orta Asya ülkeleriyle Rusya arasında, KGAÖ çerçevesinde politik ve askeri ve Avrasya Ekonomik Birliği bağlamında da ekonomik ilişkileri temel kilit konumunu sürdürmekle birlikte ortaya çıkan belirsizlikleri de artırmaktadır. Rusya, KGAÖ aracılığıyla 1990'ların ortalarından 2020'lere kadar Orta Asya'da güvenlik garantörü olarak belirleyici bir aktör olagelmıştır. Dikkat çekici bir şekilde, Rusya KGAÖ üzerinden de olsa 2019'da Kırgızistan'daki etnik huzursuzluk gibi bölgesel anlaşmazlıklara müdahil olmazken, 2020 yılında Kazakistan'da ortaya çıkan ayaklanmaya müdahil olmuştur (Mikovic, 2020). Rusya aynı zamanda 2022'deki Kırgızistan-Tacikistan sınır çatışmasında da KGAÖ'yu istikrar sağlayıcı bir örgüt olarak harekete geçirmemiştir. Rusya'nın Kırgızistan'da Kant, Tacikistan'da da Base 201 hava kuvvetleri üssü bulunmaktadır. Ayrıca Rusya'nın Kazakistan'da kara kuvvetleri tesisleri vardır. KGAÖ, Tacikistan-Afganistan sınırını korumak amacıyla düzenli olarak Rubezh askeri tatbikatlarını ve Afganistan'dan uyuşturucu kaçakçılığını engellemek amacıyla da Operation Channel'ı gerçekleştirmektedir (CSTO, 2024). Bununla birlikte Kazakistan'da olduğu gibi Orta Asya devletlerinde çıkacak herhangi bir güvenlik durumu için de özel acil müdahale güçleri bulunmaktadır.

Çin, Orta Asya bağlamında güvenlik handikaplarını aşabilmek amacıyla bazı girişimlerde bulunmaktadır. Aslında Çin'in ŞİÖ'nün bölgesel terörle mücadele konusundaki memnuniyetsizliği, Bölgesel Terörle Mücadele Yapısı (RATS)'in terörle mücadele çabalarını yeterli görmemesi nedeniyle 2017 yılı öncesine kadar gitmektedir. Çin'in Tacikistan, Afganistan ve Pakistan'la 2016'da Urumçi'de kurduğu terörizmle ve aşırıcılıkla ortak mücadele amacıyla kurduğu Dörtlü İşbirliği ve Koordinasyon Mekanizmasıyla birlikte, Pekin de Orta Asya'da güvenlik rolü oynamaya başlamıştır (Duchatel, 2019, s. 13). Ayrıca Çin'in, Orta Asya'da ilk askeri tesisini/üssünü Tacikistan'ın Pamir Dağlarının yükseklerinde Gorno-Badakhshan'da Afganistan sınırına 14 km uzaklıkta 2016 yılında inşa ettiği iddia edilmektedir (Wuthnow, 2019, s. 30: Goble, 2024). Rusya, Çin'e karşı Orta Asya'da stratejik üstünlüğünü devam ettirse de son yıllarda buradaki nüfuzunun azaldığı görülmektedir. Çin'in özellikle Tacikistan'da askeri varlığının ve güvenlik bağının artması dikkat çekicidir. Çin'in Tacikistan'a askeri anlamda yoğunlaşmasındaki temel motivasyonu sınır güvenliğini sağlama, bölgede kendisine karşı olan terör faaliyetlerine karşı koyma ve özellikle Afganistan'dan Uygur Özerk Bölgesi'ne olabilecek sızmaları önlemeyi hedeflemektedir. Uzmanlara göre, Çin Tacikistan'da kurduğu iddia edilen askeri üsse ilaveten Tacik askerleri için de 11 sınır istasyonu inşa etmiştir (Umarov, 2020: Sergei, 2020). Çin, Kırgızistan'la 2015 yılından beri güvenlik birimleri arasında iş birliği içerisindedir. Fakat uzmanlar Çin'in Rusya'nın Kırgızistan'daki geleneksel güvenlik rolüne açıkça meydan okumamak için bu anlaşmaların örtülü bir şekilde yapıldığını belirtmektedirler (Muratalieva, Esenbokava ve Tatkalov, 2022, s. 97 ve s. 100). Pekin'in bu yaklaşımı bir bakıma kendi bölgesel güvenliğini kendisinin sağlamaya çalışması olarak görülebilir. Ayrıca Çin'in bu bahsettiğimiz yaklaşımının Rusya'nın Orta Asya'da göreceli nüfuzunun azalmasıyla KGG'yle hız kazanmaya başlayabileceği beklenmektedir. Çin'in bölgede ABD'ye karşı Rusya'nın güvenlik yükünü hafiflettiği düşünülse de iki ülke arasındaki güç asimetrisinin artması nedeniyle aslında orta ve uzun vadede Çin-Rusya ilişkilerinde bir soruna dönüşebilme potansiyel olduğu gerçeği göz ardı edilmemelidir (Lukin, 2015: Rolland 2017).

Yukarıda bahsettiğimiz çerçevede ŞİÖ her ne kadar işlevsizleşse de Çin, KGI'nin Orta Asya'ya yönelik güvenlik politikalarında bu örgütü dışlamamakta, aksine faydalanmaya yönelik bir politika takip etmektedir. Çin Savunma Bakanı Wei Fenghe, ŞİÖ'nün 19. Savunma Bakanları Toplantısında üye ülkeler arasında ortak güvenliğin derinleştirilmesi çağrısında bulunmuştur bulunmuştur (PLA Daily, 2022). Ayrıca Xi, ŞİÖ 22. Devlet Başkanları Konseyi toplantısında sorumlu büyük güç olarak Çin'in üye devletlerin güvenlik tehditlerine karşı kapasite artırımlarını teşvik edeceğini ve terörle mücadele konusunda güvenlik personelinin eğitimlerini ŞİÖ-Çin iş birliği çerçevesinde destekleyeceğini ifade etmiştir (MOFA PRC, 2022). Hem Çin savunma bakanının hem de devlet başkanının açıklamaları Çin'in ŞİÖ çerçevesinde Orta Asya güvenliğine daha fazla müdahil olma arzusunu ve Rusya'yla arasında sahadaki görev paylaşımında Moskova'nın sorumluluk alanına girmesi anlamına gelmektedir. Aynı zamanda Çin, KGI'yi kapsayıcı ve düzen sağlayıcı bir girişim olarak Şanghay İşbirliği Örgütü, BRICS işbirliği, Asya'da İşbirliği ve Güven

Artırıcı Önlemler Konferansı (CICA), “Çin+Orta Asya” mekanizması, Doğu Asya işbirliğinin ilgili mekanizmalarında dile getirerek bu yapılanmalardaki rakip ülkelerin tepkisini çekmemeye özen göstermektedir.

Sonuç

KGG, Çin’in bölgesel ve küresel güvenliğe yaklaşımında önemli bir değişimi ve kurumsallaşmayı ifade etmektedir. Xi Jinping yönetiminin açıkladığı bu girişim belirsizliklerini korumasına rağmen, Çin’in özellikle 2013’lerden itibaren devam ettirdiği küresel ve bölgesel güvenlik politikalarının kapsamlı şekilde bir çatı altında formüle edilmesi ve aktifleşmesi olarak görülebilir. Aynı zamanda Çin’in ekonomik temelli dış politikasına güvenlik unsurunun da açık bir şekilde aktif olarak eklenmesiyle, özellikle kendi periferisindeki bölgelerin güvenlik yönetişimine aktif olarak katılması beklenmektedir.

ABD’nin Afganistan’dan çekilmesi ve Rusya’nın Ukrayna’yı işgaliyle gücünün zayıflaması gibi iki önemli husus Orta Asya’da bir güvenlik boşluğunun ortaya çıkmasına yol açmıştır. Pekin’in Orta Asya stratejisi Sovyetlerin dağılmasından sonra Çin ve ekonomik olarak kendisiyle entegrasyon içinde bulunan bağımlı çevre ülkelerden oluşan bir bölge ilişkisi üzerinden şekillenmektedir. Xi’nin son döneminde bu yaklaşım ekonomik olmanın ötesine geçerek politik ve güvenlik stratejisine evrilmektedir. Çin’in bu yaklaşımı bölgede merkez-çevre ilişkisi üzerinden Sino-sentrik bir bölgesel düzen arayışını anımsatmaktadır. Çin’in 2013’ten itibaren KYG aracılığıyla Sino-sentrik yaklaşımın önemli bir parçası, uzantısı olarak gördüğü Orta Asya’da ivmelendirdiği ekonomik entegrasyon üzerinden siyasi nüfuzunu arttırarak KGG çerçevesinde bir güvenlik ekosistemi tesis etmek istemesi muhtemeldir. Bu bağlamda Pekin hem bölgede oluşan güvenlik boşluğunu doldurmak hem etnik temelli sorunlar nedeniyle algıladığı tehdidi azaltmak için Orta Asya’ya yönelik güvenlik diplomasisine ve angajmanlarına hız vermektedir. Bu çerçevede Çin, Orta Asya’da varlığını ve etkisini arttırarak küresel güvenliğin yönetişiminde pro-aktif bir aktör olmak istemektedir. Bu bağlamda da Çin’in Orta Asya ile KGG çerçevesindeki etkileşimi önem kazanmaktadır.

Çin’in Orta Asya’da oluşturmaya çalıştığı ekonomik olarak güçlü bağları, Rusya’nın özellikle Ukrayna işgaliyle eş zamanlı olarak bölge ülkeleriyle zaman zaman yaşadığı gerginlikler ve Batıyla olan sorunlu ilişkileri Çin’e bu coğrafyada alan açmaktadır. Fakat Orta Asya ülkelerinin çok-yönlü bir dış politika izlemeleri Çin’in bu noktada ne kadar başarılı olabileceği yönünde bir belirsizlik ortaya koymaktadır. Orta Asya ülkelerinin ekseriyeti bölgelerinde Çin-Rusya ortak hegemonyasına sıcak bakmamakla birlikte dünyayla ilişkilerinde daha fazla özerklik istemektedirler. Çin’in Orta Asya’da oynamak istediği güvenlik rolü bölge ülkeleri Rusya’yı dengelemelerine izin verdiği, çok-yönlü dış politikalarına olumsuz yansımadağı ve bir hegemonya üretmediği müddetçe olumlu bakmaları mümkündür. Fakat henüz sınırları ve uygulaması belirsizliğini koruyan, bir hegemonya üretip üretmeyeceği belli olmayan bir KGG’ye Orta Asya ülkelerinin ne kadar olumlu yaklaşabilecekleri önemli bir soru olarak durmaktadır. Bu nedenle Çin’in Orta Asya’ya yönelik nasıl bir güvenlik diplomasisi izleyeceği oldukça önemlidir.

Rusya-Çin ilişkileri bağlamındaysa, KGG’nin Moskova’nın Orta Asya’daki güvenlik rolünü orta ve uzun vadede olumsuz etkilemesi muhtemeldir. Soğuk Savaş’tan Rusya’nın Ukrayna işgaline kadar olan süreçte Çin-Rusya ilişkileri Orta Asya’da bir görev paylaşımı üzerinde şekillenmekteydi. Rusya, Orta Asya’da güvenlik sağlayıcı bir aktör konumundayken, Çin ekonomik bir aktör olarak öne çıkmaktaydı. Fakat Çin’in son 10 yılda bölgedeki yatırımlarının ve çıkarlarının stratejik bir konuma ulaşması, Rusya’nın Ukrayna işgaliyle bölgedeki güvenlik garantörü rolünün zayıflaması, iki ülke arasındaki güç asimetrisinin artması Pekin’i Orta Asya’da güvenlik alanında stratejik özerklik arayışına sevk etmektedir. Bu oluşmakta olan yeni konjonktürün ve KGG’nin Çin-Rusya Orta Asya’daki geleneksel ilişkilerini olumsuz yönde etkilemesi muhtemeldir. Fakat mevcut konjonktürde Rusya’nın Ukrayna’da devam eden savaş nedeniyle Batı tarafından uygulanan kapsamlı yaptırımlardan dolayı açık bir tepki vermesi beklenmemektedir. Rusya-Batı ilişkilerindeki değişimlere bağlı olarak Moskova’nın Pekin’in Orta Asya’daki güvenlik rolüne yaklaşımının değişmesi muhtemeldir.

Etik Beyan

“Küresel Güvenlik Girişimi’nin Orta Asya’da Çin-Rusya İlişkilerine Etkisi” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.

Çatışma Beyanı

Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

Kaynakça

- Albert, E. (2015). The Shanghai Cooperation Organization. Council on Foreign Relations. Retrieved from <https://www.cfr.org/backgrounder/shanghai-cooperation-organization>.
- Ali, T. (2023). Secretary Blinken Concludes Central Asia Trip. Caspian Policy Center. Retrieved from <https://www.caspianpolicy.org/research/security-and-politics-program-spp/secretary-blinken-concludes-central-asia-trip>.
- Alperen, Ü. (2022). Çin Komünist Partisi 20. Kongresi: Çin'in yeni rüyası ne olacak? Fikirturu. Retrieved from <https://fikirturu.com/jeo-politika/cin-komunist-partisi-20-kongresi-cinin-yeni-ruyasi-ne-olacak/>.
- Aminjonov, F. (2018). Central Asian Gas Exports Dependency. The RUSI Journal, 163(2), 66-77.
- Beacháin, D. ve Polese, A. (2012). The Colour Revolutions in the Former Soviet Republics Successes and Failures, London and New York: Routledge.
- China Military (2019). China, Tajikistan conclude joint counter-terrorism drill. Retrieved from http://eng.chinamil.com.cn/CHINA_209163/TopStories_209189/9592237.html.
- ChinaPower (2019). How is China Bolstering its Military Diplomatic Relations? Retrieved from <https://chinapower.csis.org/china-military-diplomacy/>.
- Chou, Z. (2024). San da Quanqiu Changyi Zhuli Renlei Mingyun Gongtongti Guojian [三大全球倡议助力人类命运共同体构建]. Qiushiwang. Erişim adresi http://www.qstheory.cn/dukan/hqwg/2024-03/28/c_1130097735.htm.
- Christoffersen, G. (2024). Central Asia over a Decade: The Shifting Balance between Russia and China. In G. Rozman & G. Christoffersen, (eds.), Putin's Turn to the East in the Xi Jinping Era (pp. 91-118). London and New York: Routledge.
- CSTO (2024). Rubzh Training. Retrieved from <https://en.odkb-csto.org/training/rubezh/>.
- Daryo (2024). Central Asian countries conduct first war games without Russia or China. Retrieved from <https://daryo.uz/en/2024/07/09/central-asian-countries-conduct-first-war-games-without-russia-or-china>.
- Defraigne, J. C. (2021). The Eurasian Economic Union and the challenge of the BRI: a comparison of their respective impacts on economic development and Russia's regional leadership. Eurasian Geography and Economics, 62(5-6), 659-698.
- Duchâtel, M. (2019). Overseas Military Operations in Belt and Road Countries: The Normative Constraints and Legal Framework. In N. Rolland (ed.), Securing the Belt and Road Initiative: China's Evolving Military Engagement Along the Silk Roadsss (pp. 7-18). NPR Special Report 80.
- Dukeyev, B. (2023). What Kazakhstan's history classrooms teach their students about China. The China Project. Retrieved from <https://thechinaproject.com/2023/05/17/what-kazakhstans-history-classrooms-teach-their-students-about-china/>.
- Goble, P. (2024). China Increasing Its Military Presence in Tajikistan. Eurasia Daily Monitor, 20(109). Retrieved from <https://jamestown.org/program/china-increasing-its-military-presence-in-tajikistan/>.
- Heginbotham, E. (2015). The U.S.-China Military Scorecard: Forces, Geography, and the Evolving Balance of Power, 1996-2017. Santa Monica: RAND Corporation.
- Kania, E. (2020), "AI Weapons" in China's Military Innivation. Center for Security and Emerging Technology. Brookings Institute: Center for Security and Emerging Technology.
- Helf, G. (2023). New Central Asian Leaders Look to Balance Relations with Major Powers. United States Institute of Peace. Retrieved from <https://www.usip.org/publications/2023/09/new-central-asian-leaders-look-balance-relations-major-powers>.
- Hurskainen, H. (2024). Chinese exports to Central Asia after Russia's invasion of Ukraine. BOFIT Policy Brief, No. 7.
- Jardine, B. ve Lemon, E. (2020). Avoiding Dependence? Central Asian Security in a Multipolar World. The Oxus Society for Central Asian Affairs, 1-17.
- Jardine, B. ve Lemon, E. (2020), In Russia's Shadow: China's Rising Security Presence in Central Asia, Kennan Cable, No. 52. Wilson Center.
- Johnson, D. (2018). VOSTOK 2018: Ten years of Russian strategic exercises and warfare preparation. NATO Review. Retrieved from <https://www.nato.int/docu/review/articles/2018/12/20/vostok-2018-ten-years-of-russian-strategic-exercises-and-warfare-preparation/index.html>.
- Laruelle, M., & Peyrouse, S. (2013). Globalizing Central Asia: Geopolitics and Challenges of Economic Development. London and New York: Routledge.
- Li, M. (2016). From look-west to act-west: Xinjiang's role in China—Central Asian relations. Journal of Contemporary China, 25(100), 515-528.
- Lukin, A. (2015). Mackinder Revisited: Will China Establish Eurasian Empire 3.0?. The Diplomat. Retrieved from <https://thediplomat.com/2015/02/mackinder-revisited-will-china-establish-eurasian-empire-3-0>.
- Matveeva, A. (2009). The Perils of emerging statehood: civil war and state reconstruction in Tajikistan. Working Paper No. 46. Crisis State Research Centre.

- Mikovic, N. (2020). Kyrgyzstan's turmoil and the competition for Central Asia. Retrieved from <https://www.lowyinstitute.org/the-interpreter/kyrgyzstan-s-turmoil-competition-central-asia>.
- MOFA PRC (2022). President Xi Jinping Attends the 22nd Meeting of the SCO Council of Heads of State and Delivers Important Remarks. Retrieved from https://www.mfa.gov.cn/mfa_eng/zy/jj/2022/cxshgsfwhw/202209/t20220916_10767162.html.
- MOFA PRC. (2024). Build a new international order on the basis of the Five Principles of Peaceful Coexistence. Retrieved from https://www.mfa.gov.cn/eng/zy/wjls/3604_665547/202405/t20240531_11367551.html.
- Mrini, R. (2024). Forging Sustainable Transport Connectivity: Enhancing EU-Central Asia Transportation Through the Trans-Caspian Corridor. EIAS. Retrieved from <https://eias.org/policy-briefs/forging-sustainable-transport-connectivity-enhancing-eu-central-asia-transportation-through-the-trans-caspian-corridor/>.
- Muratalieva, Z. T., Esenbekova, A. T., ve Tatkalov, N. S. (2022). China in the Shadow of Russia: Covert Tools for Expanding China's Influence over Kyrgyzstan's Security. *India Quarterly*, 78(1), 88-103.
- Newlin, C. ve Mankoff, J. (2021). Don't base U.S. Forces in Central Asia. *War on the Rocks*. Retrieved from <https://warontherocks.com/2021/06/dont-base-u-s-forces-in-central-asia/>.
- Osborn, A. ve Lee J. (2019). First Russian-Chinese air patrol in Asia-Pacific draws shots from South Korea. Reuters. Retrieved from <https://www.reuters.com/article/us-southkorea-russia-aircraft/first-russian-chinese-air-patrol-in-asia-pacific-draws-shots-from-south-korea-idUSKCN1UI072>.
- Pantucci, R. (2021). A Steadily tightening embrace: China's ascent in Central Asia and the Caucasus. *The Central Asia-Caucasus Analyst*. Retrieved from <https://www.cacianalyst.org/publications/feature-articles/item/13700-a-steadily-tightening-embrace-china%E2%80%99s-ascent-in-central-asia-and-the-caucasus.html>.
- Peyrouse, S. (2018). Central Asia's paradoxical role in Chinese foreign policy. *East Asia Forum* Retrieved from <https://eastasiaforum.org/2018/08/17/central-asias-paradoxical-role-in-chinese-foreign-policy/>.
- PLA Daily (2022). Chinese defense chief delivers video speech at SCO defense ministers meeting. Retrieved from http://english.pladaily.com.cn/view/2022-08/24/content_10180255.htm.
- Poujol, C. (2021). International Relations in Central Asia: A Focus on Foreign Policies (1991-2020). In J. Bosch & A. Fauve (eds.). *The European Handbook of Central Asian Studies: History, Politics, and Societies* (pp. 687-750). Stuttgart: Ibidem.
- Putz, C. (2022). Uzbekistan, Kazakhstan Dispatch Humanitarian Aid to Ukraine. *The Diplomat*, Retrieved from <https://thediplomat.com/2022/04/uzbekistan-kazakhstan-dispatch-humanitarian-aid-to-ukraine/>.
- Radio Free Europe/Radio Liberty. (2022). Tajik President's Demand For 'Respect' From Putin Viewed Millions Of Times On YouTube. Retrieved from <https://www.rferl.org/a/tajikistan-russia-rahmon-youtube-respect/32084773.html>.
- Rickleton, C. (2022). Ukraine War Strains Ties Between Kazakhstan and Russia. *The Moscow Times*. Retrieved from <https://www.themoscowtimes.com/2022/06/24/ukraine-war-strains-ties-between-kazakhstan-and-russia-a78100>.
- Rolland, N. (2017). Eurasian Integration “a la Chinese”: Deciphering Beijing's Vision for the Region as a “Community of Common Destiny. *The Asan Forum*. Retrieved from <http://old.theasanforum.org/eurasian-integration-a-la-chinese-deciphering-beijings-vision-for-the-region-as-a-community-of-common-destiny/#>.
- Saxena, A. (2024). 75 Years of China-Russia Relations: Indeed a 'No Limits' Partnership. ISDP. Retrieved from <https://www.isdp.eu/75-years-of-china-russia-relations-indeed-a-no-limits-partnership/>.
- Seiwert, E. (2024). SCO Expansion: A Double-Edged Sword. *The Diplomat*. Retrieved from <https://thediplomat.com/2024/06/sco-expansion-a-double-edged-sword/>.
- Serikkaliyeva, A. (2019). Shanghai Cooperation Organization: Risks of Expansion. *Eurasian Research Institute*. Retrieved from <https://www.eurasian-research.org/publication/shanghai-cooperation-organization-risks-of-expansion/>.
- Sukhankin, S. (2020). “The Security Component of the BRI in Central Asia, Part Two: China's (Para)Military Efforts to Promote Security in Tajikistan and Kyrgyzstan. *Jamestown: China Brief* 20(14). Retrieved from <https://jamestown.org/program/the-security-component-of-the-bri-in-central-asia-part-two-chinas-paramilitary-efforts-to-promote-security-in-tajikistan-and-kyrgyzstan/>.
- The Japan Times. (2024). Kishida to announce Central Asia aid package. Retrieved from <https://www.japantimes.co.jp/news/2024/08/01/japan/kishida-to-visit-central-asia/>.
- The New York Times. (2019). Xinjiang Documents. Retrieved from <https://www.nytimes.com/interactive/2019/11/16/world/asia/china-xinjiang-documents.html>.
- TRT Avaz. (2022). Özbekistan'daki Karakalpakistan'da protestolar sonrası hayat normale dönmeye başladı. Erişim adresi <https://www.trtavaz.com.tr/haber/tur/avasyadan/ozbekistandaki-karakalpakistanda-protestolar-sonrasi-hayat-normale-donmeye-bas/62c6bd2d01a30a09a8932326>.
- U.S. Department of State (2024). B5+1 Forum. Retrieved from <https://www.state.gov/b51-forum/>.
- U.S. Embassy in Uzbekistan (2020). United States Strategy for Central Asia 2019-2025: Advancing Sovereignty and Economic Prosperity. Retrieved from <https://uz.usembassy.gov/united-states-strategy-for-central-asia-2019-2025-advancing-sovereignty-and-economic-prosperity/>.
- Umarov, T. (2020). China Looms Large in Central Asia. *Carnegie Moscow Center*.

- Wang, S., Zeng, X. (2020). Daguo Zhongya Diqu Waijiao Xin Taishi [大国中亚地区外交新态势] *Xiandai Guoji Guanxi [现代国际关系]* 10, 44-52. [2020 年第10 期, 44-52].
- Weitz, R. (2011). Military Exercises Underscore the SCO's Character. *The Central Asia Caucasus Analyst*. Retrieved from <https://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/12293-analytical-articles-caci-analyst-2011-5-25-art->.
- Wilson, J. L. (2021). Russia and China in Central Asia: Deepening Tensions in the Relationship, *ACTA VIA SERICA*, 6(1), 55–90.
- Wuthnow, J. (2019). China's Other Army: The People's Armed Police in an Era of Reform. INSS. Retrieved from <https://inss.ndu.edu/Portals/82/China%20SP%2014%20Final%20for%20Web.pdf>.
- Xi Jinping Waijiaosixiang (2024). Xi Jinping Waijiao Sixiang he Xin Shidai Zhongguo Waijiao, San da Changyi yu Quanqiu Zhili Tixi Gaige he Jianshe [习近平外交思想和新时代中国外交, 三大倡议与全球治理体系改革和建设] Retrieved from http://cn.chinadiplomacy.org.cn/2024-03/25/content_117082429.shtml.
- Zeng, X. Ve Tian, J. (2024). "San da Changyi" de Neizai Lianxi ji qi Shijie Yiyi [三大倡议"的内在联系及其世界意义]. Working Paper Series, Renmin University.
- Zhao, H. (2012). China and Afghanistan: China's Interests, Stances, and Perspectives. CSIS.
- Zhao, H. (2017). Zhongguo yu Da Ouya Huobian Guanxi. *Guoji Wenti [中国与欧亚伙伴关系]*. *Guoji Wenti Yanjiu [国际问题研究]*, 6, 14-27.
- Zhao, H. (2023). Central Asia in Change amid the New Great Game. *Russia in Global Affairs*, 21(4), 138-148.
- Zhao, S. (2015). Rethinking the Chinese World Order: the imperial cycle and the rise of China. *Journal of Contemporary China*, 24(96), 961–982.
- Zhongguo Gongchangdang Xinwen (2015). Xi Jinping: Jinyibu Kaichuang Junshi Waijiao Xin Jumian [习近平：进一步开创军事外交新局面]. Retrieved from <http://cpc.people.com.cn/n/2015/0129/c64094-26474947.html>.
- Zhonghua Renmin Gongheguo (2023). Quanqiu Anquan Changyi Gainian Wenjian [全球安全倡议概念文件] Retrieved from https://www.gov.cn/xinwen/2023-02/21/content_5742481.htm

EXTENDED ABSTRACT

The Ministry of Foreign Affairs announced the "Global Security Initiative," (GSI), which was put out by Chinese President Xi Jinping in April 2022 and represents a substantial fundamental change in Beijing's strategy for regional and international security. China's view of security is impacted by growing regional and global conflicts as well as strategic developments. The key factors influencing Beijing's strategy for regional and global security include the Sino-U.S. rivalry, Russia's invasion of Ukraine, and the growing security gap in Central Asia. Within the framework of the GSI and its potential consequences for China-Russia relations in the region, this paper seeks to discover the reasons behind Chinese decision-makers interest in taking on a more active security role in Central Asia. The article argues the case that, even if Russia passively agrees to China's intention of taking an active role in Central Asian security, Russia's troubles with the West and the two countries' increasing power disparity might pose obstacles in the medium and long run. In this framework, without ignoring the ongoing uncertainty about how the GSI will take shape on the ground, a holistic and detailed perspective on China's potential enhanced security role in Central Asia is developed to identify the possible limits of the security role Beijing intends to play in the region. Within the above-mentioned framework, the article consists of three parts. The first part examines the shift in Central Asia's security architecture to shed light on China's motivations for wanting to be more involved in the region's security. The second part examines China's aspirations and commitments to Central Asian security during the past ten years. Furthermore, it delves into the motivations, elements, and capacities that drive China's desire to assume a security role in Central Asia. Lastly, it looks at how China's ties with Russia may change as a result of its expanding security involvement in Central Asia. The security architecture of Central Asia has been reshaped by the US withdrawal from Afghanistan in August 2021, followed by the Taliban's rise to power, raising regional security and stability concerns. Driven by internal and external factors, regional security in Central Asia has deteriorated since 2021. Protests broke out in Kazakhstan and Uzbekistan, and a border conflict erupted between Tajikistan and Kyrgyzstan. In addition, with Russia's invasion of Ukraine, Moscow's policies and rhetoric cause concerns about the territorial integrity and sovereignty of the countries in the region. As a result of global and regional developments, China's threat perception has increased against the security and instability problems in Central Asia. There are two reasons for China's increased threat perception in the region. The first one is the extension of China's domestic ethnic problems to Central Asia. Possible conflicts that may arise from the destabilization of the region may affect China's internal affairs. Secondly, China has entered a process of economic integration with the region, especially since 2013, with the investments it has made within the framework of the BRI and the energy and

transportation lines it has built. In this framework, for China, Central Asia is located on the transit route of its geostrategic and geoeconomic connection with the Middle East, Caucasus, and Europe. For these reasons, China has been rapidly and actively increasing its security diplomacy with Central Asian countries in the last decades. Over time, Moscow-Beijing relations are likely to suffer as a result of China's growing security engagement with Central Asia, if not immediately. China and Russia have cooperated symbiotically in Central Asia since the end of the Cold War, with Beijing driving the region economically and Moscow dominating the region militarily and politically. To counterbalance the United States in the area was the primary driving force for China and Russia's complementing cooperation in Central Asia. But because of the ongoing war in Ukraine, China's interests and influence in the area are expanding, Beijing and Moscow's disparity in power is widening, and Russia's influence in Central Asia is waning. In this changing conjuncture, this power vacuum in Central Asia pushes China to seek strategic autonomy in the security context to protect its regional interests. In other words, in the complementary cooperation between China and Russia in Central Asia, the balance is shifting in favor of Moscow. As a result, Central Asian countries, which pursue a multilateral foreign policy, do not favor a joint China-Russia hegemony but want more autonomy in their international relations. In this framework, the security role that China wants to play in Central Asia is likely to be welcomed by the countries in the region, provided that it is compatible with their multilateral foreign policy, does not produce hegemony, and can balance Russia. However, as mentioned above, uncertainties remain at many points regarding the GSI. As for Russia, in the current conjuncture, Moscow is not expected to react openly due to the comprehensive sanctions imposed by the West due to the ongoing war in Ukraine. Depending on the changes in Russia-West relations, Moscow's approach to Beijing's security role in Central Asia is likely to change.